

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

De Ortv Ac Progressv Artis Typographicae Dissertatio Historica

Mallinckrodt, Bernhard von

Coloniae Agrippinae, 1640

Cap. XVI. Comparatio primitiuæ & hodiernæ typographiæ.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11780

video quid possint probabilis causæ in medium afferre. Certe cum nullibi terrarum, rariorum & exquisitorum ex antiquitate Codicum, quam illic copia prodeat, non alibi etiam maiori eruditorum dispendio ista taciturnitatis contumacia peccare potest.

CAPUT XVI.

Comparatio primitiua & hodierna Typographia.

Sed ut exitum tandem habeat hic calcographicus discursus noster, duo mihi dicenda restant, quibus utcūq; expeditis, vela colligam & nauim subducam. Illorum prius erit cōparatio hodiernæ typographiæ cum primis ⁶⁹ *en* incunabilis; alterum responsionem continebit ad criminationes huius cœlestis inuenti. Differentia igitur illa in diuersis consistit, ac primò in ^{1. Differentia.} *tia.* typorum difformitate, qui primitus ut ex illis, qui sub id tempus excusi fuerunt codicibus, apparet, rudiores fuere, quiq; manuscriptas literas imitarentur, nec minus ac illæ crebris & continuis compendijs & abbreviaturis impeditæ essent. Verùm vtraq; illa deformitas dudum intermissa est, & valere iussis contractionibus istis, tanta cum tempore enata est characterum elegantia, ut dubitare nemo debeat ad summum vsque fastigium hanc artem euasisse. Hæc autem præ reliquis omnibus dudum Aldi Romani, nuper Plantini laus fuit, quorum posterior etiam argenteis fusilibus literis vsus fuisse traditur. Sed non hæc sola eius viri, nec maxima gloria fuit. Pluris enim æstimatur correctionis accuratio, quæ à nullis vbiuis gentium Excusoribus scrupulosior adhibita aliquando reperitur, aut deinceps institui poterit, adeo ut laudabili, nec cuiquam bonorum reprehendenda fiducia, ad lectorē excusi Indicis librorum, qui ex illa officina prodierunt, alloquium fiat, & causa reddatur, cur illos etiam Catalogo suo inseruerint libros, quos dudum distractos venales amplius penes se non habeant. Tuo, ait Indicis Editor, *in primis bono, Lector: cuius referre arbitramur omnes & singulos typographia huius Codices nouisse. Nam licet multorum copia penes nos haud super sit, forte in alienis bibliopotijs, aut saltem publicis priuatisq; bibliothecis reperire eos licebit: ut si quando typographi alicuius incuria eos ipsos recudendo deprauauerit, ad Plantiniana editionis exempla (absit inuidia vti abest iactantia) velut optima nota Archetypa in ordinem redigas atq; emendes.* Memorabile sane est quod de Plantino referunt, quod ne doctissimis quidem, quibus semper instructus fuit, Correctoribus, aut etiam ipsimet sibi, licet huius rei oculissimo & assiduo, satisfusus, publice exponere solitus fuerit, reuisa priuatim exemplaria, prius quã

2. differen-
tia.

illa præli pressura multiplicarentur, & transeuntium de illis iudicia experi-
riri, Appellis ferè exemplo, voluerit: proposito etiam præmio, vt pro
numero errorum, quos quisque obseruasset, muneratus discederet. sed mis-
sa hac digressionè ad propositum reuertamur. Secunda igitur differentia
primæuæ & hodiernæ Calcographiæ in politura & emblematis consistit:
fuisse enim antiquitus simpliciore & minus venustam Typographiæ faci-
ciem, ex ijs qui supersunt Codicibus videre est. Et si enim in principio, quæ
scriptis libris mangonizandis adhiberi consueta erat miniatura, etiam ad
impressos translata fuerit; tamen celeriter illa vt pote operosior & plurimū
temporis absumens, desijt, postquam venditores animaduerrissent, merces
suas etiam isto lenocinio destitutas, facile emptorem inuenire. Hinc eue-
nit vt plurimi adhuc supersint Codices primæuo illo tempore excusi, qui-
bus Capitales quæ vocantur literæ penitus absunt, eò quod impressoribus
propositum fuisset, absoluta excusione illas è minio adijcere, quod post-
modum, festinata in auidos emptores distractione, integrum non fuit: pro-
ut etiam non paucos illorum temporum reperias, quibus miniaturæ illius-
modi initiales literæ non typorum, sed pennæ ministerio ac pictæ conspi-
ciuntur: Vt autem ab ipsis titulis & inscriptionibus incipiam, nihil hoc tē-
pore, vt publicè scimus, librorum frontispicijs pulchrius est, quando vix a-
licuius nominis & pretij liber exit, qui non calcographicarum imaginum
Emblemata præferat (hoc nouitium admodum institutum est, & nostra
demum memoria vsurpari cœptum) ac præterea librorum contenta co-
piofissima ferè rubrica proseribat, licet fatendum sit, vt est omnium re-
rum abusus & ambitus, quod iactantior & ventosior titulatura, credulos
emptores subinde miserè decipiat. Contra si primæuos Codicos inspicia-
mus, vel nullas vel icinas prænotationes illorum inuenimus, quod exem-
plis probare velle superuacua curæ fuerit. Non autem sola Librorum, vt
ita dicam atriæ picturæ istæ & venustulæ vermiculationes hoc tempore
insident, sed ipsa etiam impressarum Codicum penetralia, si eius generis
sint, vt ab hac arte illustrationem desiderent, dudum inuasent & obti-
nent, vt hodie stirpium, historiarum, Geographiæ, Astronomiæ, Archite-
cturæ, Antiquitatum, Nauigationum, Numismatum ac Anatomix simi-
liamque materiarum libristabularum & Iconum effigiatione accuratissi-
mis nil formotius & absolutius cogitari possit: His enim vetera collata
monstra mera & portenta videantur. In hac autem arte, Calcographicas
tabulas cum ipsis typis artificiosè & venustè sociandi, inter reliquos *Satleri*
apud Bauarum principem, *Ambsterodami, Hondius & Iansonius*, *Herbi-*

Satler,
Hondius,
Iansonius,
Hulsius,
Bryans,
Merian.

pe-

poli *Lavinus Hulsius*, & *Francofurti* hodie post *Fratres Bryæos* successor
 illorum *Matthæus Merianus*, præter complures alios partim floruisse, par-
 tim etiam nunc excellere videntur, extantq; tot ac tam egregia hodie eius
 generis elegantissima opera, vt vel singula si antiquitus extitissent, miraculi
 loco haberi, ac plus quam *Phidæ* aut *Myronis* Statuæ *Apellisue* & *Pro-*
togenis tabulæ quemq; locum insignire potuerint, nisi ipse sibi numerus &
 multiplicatio obstaret; nec enim nisi raritas & insolentia in admiratione ef-
 se consuevit. Huius generis sunt *Ortelij* orbis terræ, & *Hogenbergij*, *Brunique*
Vrbium Theatra, *Mercatoris* Atlas, *Spigelij* libri *Anatomici*, *Golizij* & *Iacobi*
Biai antiquitates & numismata, *Eistetenis* hortus & diuersorum herbaria, *Atlas*
Da&lyotheæ Gordonij, *Raderi* *Bauaria* sancta & pia, *Hieron. Natalis* *Meditat.*
in Euangel. Imagines illustrium *Gallæ*, ac numerosæ diuersorum *Iconogra-*
phiæ, *Bertij*, *Ptolomæus*, *Meriani* *Romanæ* antiquitates, *Archontologia*, a-
 liaq; diuersorum eiusdem generis propè innumerabilia. Inter hæc vel in pri-
 mis eminent cælestes ac terrestres illi globi, quos *Belgarum* ingenia & ma-
 nus orbi communicant, quibus hæctenus sol' absolutius & elegantius
 nihil vidit, quorumque ope & manuductione, non tantum vniuersi
 terrarum orbis vastissimum ambitum, sed ipsa etiam infinita cæli stel-
 lati spacia; in *Musæo* tuo residens & quiescens, emeriti & peruagari, ac
 in rem quod dicitur præsentem ire possis. Hæc enim si *Mercurij* alicuius
 ductu ab inferis reduces conspicerent, quibus olim pictos ediscere mun-
 dos volupe fuit, plane in aliam, quod dicitur, orbem se delatos arbitratur-
 resissent. Globorum istorum Cæli terræque imagines representantium
Gerhardus Mercator *Rupelmondanus*, ni fallor, Inuentor, vel certè sin-
 gularis excultor & perpolitior primarius habetur. Artem autem æris in-
 cisoriam *Typographicæ* æmulam & exornatricem, quod mihi, cum an-
 te hac deliteris scriberem, necdum innotuerat, primus reperisse traditur
Franciscus à Bocholt, *Montensis Ducatus* *Opilio*, cui successerit *Is-*
rael à Meckenich ex *Effilia* ortus, & *Martinus Stockius*, præceptor
Alberti Dureri, vti ex *Chronica* *Sebastiani Francken*, & *Matthiæ Qua-*
di *Germania*, scribit in *Itinerario Teutonico* suo *Martinus Seilerus* *Carin-*
thius. Incidendi arti successit ars alia cognata recentior, æreas tabu-
 las & laminas arrosuis liquoribus ad eisdem excusionis siue impres-
 sionis vsus inscribendi, & sculpturæ vice excuandi, quod *Commen-*
tum defertur eodem referente *Quando* ad inuentores *IOANNEM*
& LVCAM fratres germanos cognomento à *Dorecum* natali oppi-
 de, quod *Gelrici* Iuris est in veterum licet *Saxonum* finibus, quibus
 vniuersus *Zurphaniensis Comitatus*, cuius illud pars est, continetur ad *Isalā*
 vsque

Ortelius,
Hogenberg
Brunius,

Atlas
Mercato-
ria.

Francisc.
à Bocholt
ari incidē-
di inuen-
tor.

3. differ.

vsque fluium antiquitus extensis. Sed in viam redeundum est. Ad hanc igitur veteris & hodiernæ calcographiæ differentiam etiam retulero, quod primordiales illæ antiquorum impressiones, ferè nomen Typographi locum ac tempus, quibus publicum aspexerant, adscripta non habebant: atque cum paulatim illa usurpari deinceps inceperunt, in calcem libri reijciabantur, tumq; simul inualuit, vt signum suum, seu, vt vocant, scutum, quisq; appingi rudi satis Minerua faceret, vt in quamplurimis libris, quos huius artis infantia progenuit videre est, vnde in plerisque eius temporis impressorum Codicum clausulis illud passim occurrit: *Suis consignando scutis*. Hæc magna ex parte hodie intermittuntur, in quorum locum certa Emblemata & Imagines apud aliquos successerunt, cuius generis sunt *Circinus* Plantinianorum, *Frobenij Caduceus*, *Gymnici Monoceros*, *Vvechelianorum Pegasus*, *Grus* Episcopij, *Iuntarum Lilium*, *Birckmannorum & Mylij pinguis Gallina*, *Parisiensis Societatis Navis velifera*, *Hierati Gryphus* &c. Pari ratione cum paulatim antiquiores Typographi Epistolas & præfationes adijcere instituerent, in capitibus operum illis locum adsignare diu renuentes ad extrema illas reiecerunt, quo ordine deinceps felicius immutato plurimum legentium commoditati his & similibus succursum est. Rarus enim hoc tempore seu veteris, seu nouitiz monetæ liber exit, cui non præter eiusmodi præliminates ad Lectorem alioque, quorum id honori datur, allocutiones etiam summaria vt vocant seu

4. differ.

Synopses, Auctorum allegatorum Catalogi, rerum & materialium Indices, marginales notationes, capitum Lemmata seu inscriptiones, aliaq; similia accedant, quorum omnium vsus & necessitatem non auinet pluribus commendare. Sed & in numero & multitudine exemplarium nostri temporis Typographicos labores, à veterum instituto haud parum distare opinor, cum hodie in mille & amplius Exemplaria plerumque se extendat impressio, quæ olim intra multò minorem numerum consistebat, necdum facto experimento vendibilitatis: idque vel hinc satis arguitur, quod vetustissimarum impressionum adeo rara supersint exempla, etiam illarum, quæ membranis illitæ fuerant, & temporis dispendia minus metuere poterant.

5. differ.

Hanc autem in excudendis exemplaribus raritatem, *Benedictus Arias Montanus*, in ipsis etiam Complutensibus Biblijs animaduertit. Huc etiam referri possunt *Cæsarea* illa regum ac principum & rerum publicarum Priuilegia & prohibitiones, de non præcipienda intra certos annos ab alijs impressorum refectione, quæ res, vti plerumq; salutaris & necessaria est, ita nonnunquam nulli vsui seruit, sed ad solum ambitum & ostentationem obtinetur. Extat certè hac de re, seu potius abusu eius, paulò quidem ob-

B. Arias
Montanus.

scæ-

scœnior, non inappositus tamen aut illepidus apud Zincgrauium in Ger- 6. Differ.
 manicis Apophthegmatis Georgij Michaelis Lingelsheimij Cõsiliarij Pa- 7. Differ.
 latini iocus. Sed & multiplex typorum diuersitas & varietas, hodie Typo-
 graphiam mirificè exornat, præ rudibus illis & simplicioribus huius artis
 principijs, cum vna sæpè pagina eius generis decem, duodecim aut amplius
 conspiciendas exhibeat diuersas species. Illarum vsus, præter elegantiam &
 speciositatem, non exiguus est, præsertim in distinguendis à textu allegatio-
 nibus, quo commodo & legentium tœdio succurritur, & non paruum tẽ-
 poris fit compendium, dum quoties libitum est his prætermisissis illi soli in-
 tendi potest. Quis autem Typographorum Literas Italicas, quas vocant *Sine cursi-*
 omnium primus vsurparit, non facillè dixerim, nisi quod ad Aldum illas re- *vas*
 ferre non nimis absurdum fortè fuerit: Dudum enim est, quod vsus eius-
 modi Typorum introductus fuit. Denique quod ipsa etiam Bibliopolia 8. Differ.
 attinet, & librariæ mercis distractiones, omnia dudum præ verustis illis &
 primitiuis temporibus in maius excreuerunt, quando quidem præter supe-
 rius memoratã Francofurtensem librariæ negotiationis panegyrim, vti toto
 orbe celeberrimam, ita cunctis retro sæculis inauditam, reliquæ etiam pau-
 lò florentiores Europæ Urbeshis Chartaceis negotiationibus multũ ce-
 lebrantur & ditescunt, vti documento sunt Colonia, Basilea, Antverpia,
 placet enim de pluribus nominare paucas, nec extra Germaniam, Parisios,
 Lugdunum, Romam, Venetias, &c. huius negotij ergo in rem quod dici-
 tur præsentem peregrinari. Huiusmodi autem Bibliopolia antiquitus, ac
 nominatim quantum reperio ante annum secularem 1500. nec Francofurti
 nedum alibi fuerunt, ita enim ad Aldi senioris Epistolam inter philologicas
 à se editas emissam notat Melchior Heiminsfeldius Goldastus, Germani-
 cæ antiquitatis scientissimus polyhistor. Non parum autem Librarium hoc
 commercium iuuant & promouent Catalogi illi librorum, qui singulis nũ-
 dinis excudi, & per omnem Europam volitare & dispergi consueuerunt:
 Cuius moris originem Simlerus in *Bibliotheca sua præfatione* adscribit Geo-
 rgio Willero Bibliopolæ Francofurtensi, quem ante aliquot annos, id est *Georg.*
 suo tempore, tale compendium fuisse commentum anno 1574. scribit, vt *V. Viller.*
 omnino circa annum 1570. aut aliquanto citius cœpisse videatur: Ne tamẽ
 nimium nobis nostra placeant, fatendum est in aliquibus hoc æuo artẽ hãc
 à primæuo splendore suo & dignitate non nihil vicissim defecisse, qua de re
 videri poterit Henrici Stephani querela, cuius supra memini, quam tamen
 mihi necdum videre datum est. Adscribam autem Angeli Rocchæ de eadẽ
 re verba, quæ extant in Append. Bibl. Vaticanæ pag. 412. *Vt cumque autem sit,*
inquit, Typographia non solum à nobilibus & eruditis viris ac doctissimis quidem fuit
inuenta,

inuenta: sed etiam ab huius generis hominibus diu exculta. Hac autem tempestate, in qua per totum ferè terrarum Orbem vilissimus quisq; , per paucis exceptis, egenus prætere a nulliusq; eruditionis homunculus eam illotis tractat manibus, spe tantum lucri & Mercatura exercenda gratiâ ductus. Hinc factum est, vt soli ferè Mercatores, quorum multi nullum norunt literarum elementum, pauperrimis hanc artem hominibus exercendam committant, questum inde omnem desumentes, & non nisi labores Literariorum concinnatoribus, qui & Cõpositores dicuntur, nec non ijs qui prælo præsunt & Torculares vocantur relinquentes. Correctores insuper vel satis mediocriter eruditi, ob tenuissimam mercedem ad corrigendi artem eliguntur, vel si eruditi sint accurati esse non possunt ob ingentem sarcinam humeris imparem, quam tamen sponte susceperunt, vt die nocteq; ad laborantes victum quotidianum sibi comparare queant. Id quod etiam Compositoribus, Torcularibus ac Proto cæterisq; huiusce artis operarijs euenire solet. Dirigitur lucri cupido, pace honorum dixerim, hanc nobilissimam artem & omni laude dignam deturpauit, vilissimamq; reddidit. Quamuis autem hæc ars à pristino splendore illo degenerauit. Characteribus exceptis qui nunc pulchriores sunt, & in maiori extant varietate, addito item multarum rerum ornatu, non defuerunt tamen nostræ ætate viri eruditissimi publicam utilitatem ad amantes, & honorem magis quam questum sectantes, qui ipsam diligenter excoluerunt, & in maximâ conseruarunt existimatione. Ita Roccha, qui licet à vero non vsquequaq; aberrarit, dubitari tamen nequit fuisse & olim minorum gentium impressores, qui æque ac hodie, plerique lucrum potius quam potiora spectarint, nec satis ex decoro hoc artificium exercuerint.

CAPUT XVIII.

Defensio Typographiæ contra obrectatores.

REstat vt Typographiæ Calumniatores breuiter retundamus, quorum aliqui eo vsque progrediuntur, vt dubitare videantur satiusne fuerit hanc artem perpetuùm latuisse, quam inuentam esse; ac plusne incommodi quam boni ex illa ortum fuerit. Verum isti homines nimis contemptim & imperitè de re longè utilissima & necessaria iudicant, ac indigni planè sunt, qui diuini huius inuenti, cuius reprehensores existunt, beneficio, ad aliquem eruditionis & famæ gradum emerferint, ideoque nec nominatione illos hoc loco dignabimur. Esse huius artis, vt omnium bonorum rerum, vna & sola virtute eximia atque excepta, ab usum nemo sanus negauerit, ac satis id maturè animaduertit. Catholica Ecclesia, & eius.